

Universalitat i cultura*

Discurs llegit el 29 d'abril de 1935
en la XII Festa Anual de l'Institut

JOSEP CARNER
Membre de la Secció Filològica

Veiem, en molts indrets poderosos, una crisi de l'Universal. Sense cap pena que Catalunya hagi d'ésser, de bell nou, contra corrent dels neoabsolutismes, reclamo per al nostre verb, com per a tots els dispersos en la catàstrofe sortosa de Babel, el dret a la unitat essencial de la Pentecosta. La llengua ha d'ésser particular, i l'esperit incontenible. Oh nobilíssim misteri!

La temptació irresistible que s'empara de la insuficiència intel·lectual o cordial és de reduir els horitzons i de cavil·lar en termes de veïnat.

D'això tenen comuníssim sentiment els homes, per bé que no sempre en llevin aplicacions escaients. A estones són un tema de conversa per als qui mesuren pobles no pel desig que es fa altura, sinó per una amplada circumstancial. «Pertanyeu —han hagut de sentir-se els nostres— a una minoria ètnica; escriviu en una llengua descoronada; sou locals; consumiu massa part del dia en una il·lusió petita o en un rebec superficial. A ningú no recarà d'ignorar-vos si tanmateix voleu fer jurament de poquesa; però és debades parlar d'esperit en aquesta mitja veu, encaixonada en una afrau.»

* Publicat a *La Publicitat* i *El Matí* del 30 d'abril de 1935 i a *La Humanitat* del primer de maig del mateix any.

Tanmateix, pareu-hi compte: qui així sermona no és pas una lliure Acadèmia de ciutadans del món, ni un filòsof transcendental, ni un utopista inefable. Es tracta de gent més coneguda i de la propaganda de quelcom de clos, en un clos diferent; aquells mentors viuen neguitejats pel deler d'imposar-se, i voldrien allistar-vos. D'altres poden dir-vos (i ho admetríeu amb propòsit d'emulació): «Feu millor que no féreu». Però parla una *avara povertà* no pas nostra, i tota emmetzinada, quan se us diu: «Sigueu altrament que no sou.» No us en deixeu convèncer. No us vagaria en acabat d'entrar en l'Universal, que és un noble ball de veritats profundes i no pas de disfresses.

La manera d'entendre's cada vegada més els diferents llinatges no té res a veure amb mesures pseudomilitars d'unificació, ni una convenció utilitària, com seria un esperanto més o menys genial, sinó en parlar més vivament, cadascú en la seva varietat, i nosaltres en la nostra, de l'ideal comú. Això és el que pot definir-se amb la fórmula lul·liana: «Si no ens entenem per llenguatge, entenguem-nos per amor». Un sol llenguatge per a tot el món menaria a la buidor, escurçaria, a benefici de pobres conveniències, aquella personalitat sense la qual tota acció esdevindria estereotipada, previsible i immemorial com la dels insectes.

Tots coneixeu la doble lligada col·lectiva que representa el llenguatge. En ell es reflecteix, de primer, el repertori complet de la sensibilitat i la intel·ligència d'un poble: ací és el poble qui fa, com un poeta doblat d'un savi. En acabat, al seu torn, el llenguatge crea el poble. D'obra d'art es torna musa. De tresor, inspiració. Hi ha, doncs, com anota Redslob, una acció recíproca de causalitat que s'anusa entre la mentalitat i els seus lligams d'expressió.

Però una nació no és pas nada per a ésser closa —com volia l'ideal xinès o espanyol— per unes o altres muralles, sinó conversadora; servirà, com definia Mazzini, un ideal específic, però en final benefici de tots, i amb un relleu d'encuny religiós. Convindrà afegir que la millor revenja d'un poble que es trobarà, en el tomb dels dies alterosos, cohibit o bé captiu, serà l'arborament de la seva devoció universalista. S'ha parlat en els dies moderns del sagrat egoisme de les nacions. Sentiment d'*amateurs* si ho compareu amb la força ferrissa i el protagonisme implacable del poble hebreu. El qual, no gens menys, va convertir el seu Déu exclusiu en Déu de tots en el captiveri, tot planyent-se sota les arbredes fluvials de Babilònia. El monoteisme, origen del principat de la consciència, alliberador de l'esperit científic, causa eficient de la fraternitat humana, és la gran vencedora resposta d'Israel a la persecució.

Hi ha un estil, en cultura, de neomalthusianisme, de vaga de fecunditat, i és l'endogàmia dels esperits, la instauració del típic en una escaparata reverenciada. Çà com lla el particular no existeix si no és com a aturada supervivència d'una antiga característica més extensa, i comunament duta per immigrants. Gairebé res no és autòcton, sinó regolfat. Hom no viu sinó de manlleus, d'una tàcita selecció d'encavallaments. És de mal suportar l'asserviment de la cultura a un prejudici polític de to sectari o a una educació bel·licosa, amb contaminació de llurs essències i llurs procediments. En cultura són desitjables les invasions de l'excel·lent i com més millor; el perill fóra, si de cas, en una de sola; qui sap si provincialis-

me, encara. Defalleix l'esperit entre fronteres eriçades; i no li lleven, per si sols, gaire profit els més grans atributs del poder material, la vastedat, la força i el parpelleig ple d'amenaça.

Molt pot ésser reservat, en canvi, a una petita contrada en aquestes riberes, si ens fem aixopluc de l'humà, refugi de l'universal. Convindria tirar al foc tota la vèrbola, tota la fatuïtat inconscient, tota la satisfacció gratuïta: però, després de tot això, depèn només d'una superior tensió espiritual que cap redreçament mai somniat no sigui pas impossible. I per atènyer aquesta tensió ens cal força més que la tutela coadjuvant que se'ns proposa d'una bibliografia científica, sobretot traduïda, i d'una art literària que voldria passar per senyorejadora i que rarament ha superat la pròpia antologia folklòrica.

Orestes parla avui en català, i la traducció de la gran trilogia d'Èsquil esmussa gairebé el dentat de qui llegeix per la seva acuitat genuïna, la sinceritat gairebé dolorosa de la seva nova naturalització. Ens hi colpeix, sense minva, el llampegueig dels cims i el poderós davallant de macs per les magnífiques rossoles. Veus ací la traducció on l'obra genial a reivindicar és presa de viu en viu, i un dels assoliments més perfectes de les lletres catalanes d'ençà que en Bernat Metge ens lliurà amb tota elegància la faula del Petrarca, meravella de transposició en la seva mena, no pas més sobirana. Aquest universal ens emancipa; era ací negoci de pagar un bell tribut, i en aquest camp només pagant-lo s'arriba a senyoria, car dins ell, i en una inversió generosa de les normes utilitàries —igual que en el domeny de la mística—, cal perdre's per trobar-se i donar-se per tenir-se.

No hi ha pas opció veritable entre ço que s'anomena cultura nacionalista i una d'universal. Cultura nacionalista és una contradicció en termes. Cultura no és quelcom de massa conjuminable, que es raoni com instrument i servei de defenses estratègiques, de primacies providencialistes o bé del nimbe nou i artificios d'un tòtem exhumat. Cultura és obriment sense reserves, contrast de totes les embranzides vivents, unitat humana desinteressada, que hom recerca per mètodes confluents i complementaris. És funció suprema de tot llinatge, superació del castís, del pintoresc i de les més belles raconeries. La varietat humana hi és servidora perquè hi convergeix; i, graonada en la història, assegura millor la continuïtat. Però no podem arribar a tots els caires de cada cosa sinó de pertot. I cada diversitat nova no ha d'ésser sinó un nou mode d'aproximació a la unitat.

Per uns quants segles coneguèrem l'eixut, gairebé el desert. Dissuadides de llur naturalitat, les nostres fonts no revenien pas. En la represa, no deguérem el desvetllament a la complaença en el preservat, sinó al finestreig que en tot Catalunya i sobretot en la seva capital és el primer instint d'una gent vivificada per les comparances. Barcelona, si no la despobleu, té una vella tirada salvadora a esdevenir una borsa d'influències, una cruïlla de repercussions.

Ara ens cal refer-nos, més que mai, amb l'universal, ascendir d'un to, disciplinar l'esperit en la major dignitat, exigir darrera els noms i les façanes aquesta quarta dimensió que és la importància. Ja la facilitat, la improvisació, la fatuïtat i aquesta curiosa institució nostra, la crítica complaent i ensem mal convençuda, han de cedir el pas a una més saludable rigor.

Hem començat per comparar, i aquesta curiositat seria vana si no acabéssim adquirint prou pes específic, un segle o altre, per poder ésser comparats.

No es viu pas (vull dir altament) de combar-se sota les modes, sinó d'acabar-se als models. Hi ha qui es plany d'anèmia en més d'un indret de la nostra literatura recobrada. Deixem el dret de mil experiments epidèrmics a races amarades de valors tradicionals, on hom arriba a socialitzar el llevat humanista fins i tot des de la tribuna estantissa del míting; el desordre no és encara massa greu quan ateny la pruija de l'insòlit un d'aquests revolucionaris (a França prou avinents) tots saturats de gramàtica i fent-vos sentir implícites en cada gosadia qui sap les veneracions de mònites antigues i noblement patinades. El misonisme és gran roïnesa, però altrament, és gran badoqueria de prendre per noves les aparences buides, aquestes bijuterries que demà mateix semblaran suburbanes.

No em sé desconhortar de la nostra petitesa. Alguns dels pobles que han estat agents més subtils de la civilització conegueren igual o pitjor penúria pel que fa a la demarcació territorial i al nombre de llurs vivents. Però cal excel·lir, cal expandir-se endalt, i això no es guanya sinó per àrdua qualitat. En el pitjor del cas, preferiria la meva pròpia indigència a la d'un veí. La diferència és que la meva no es resignaria pas definitivament a un motlle burocràtic sense substància o a un esperit felibresc en perpètua evaporació. Però la manera que té l'arbre de riure's de la tàpia que tanmateix el defensa és de branquejar per damunt del camí, com si diguéssim a tot cel.